

L'IMPACTE I ELS EFECTES DE LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A PALAMÓS (1705-1718)

Per Gabriel Martín Roig^(*)

(*) historiespalamos@gmail.com

RESUM:

La Guerra de Successió (1701-1715) va ser un conflicte bèl·lic de dimensions excepcionals per a l'època. La seva transcendència per a la història de Catalunya és innegable i ens ha deixat gravats a la memòria episodis tan importants com el setge de Barcelona. El present article pretén explicar com el conflicte va afectar Palamós i el seu comtat, que van tenir-hi una participació molt rellevant degut, entre altres factors, a la importància estratègica del port. Es tracta d'examinar no solament la mobilització militar palamosina durant la guerra, que es va traduir en la contribució de tropes regulars per a l'exèrcit de l'arxiduc Carles, sinó també quines misèries, desgràcies i repercussions va tenir la persistència de la guerra sobre la gent de Palamós, molt castigada pels segrestos reials, les confiscacions de blat i els impostos extraordinaris destinats a mantenir l'estatge de les tropes.

PARAULES CLAU:

cadastre borbònic, duc de Noailles, dragonades, Felip Marcó, guerra de Successió, Palamós, segrestos reials.

ABSTRACT:

The War of the Spanish Succession (1701-1715) was an exceptionally large conflict for its time. It was undeniably important for the history of Catalonia, and major episodes such as the siege of Barcelona have remained engraved on the Catalan memory. The present article gives an orderly, comprehensible description of how the conflict affected Palamós and its county, the strategic participation of the town, and the importance of its port. It examines not only the military mobilization of Palamós and its contribution of regular troops to the army of Archduke Charles, but also the misery, hardship, and repercussions of the long war on the townspeople, who were crippled by royal seizures, wheat confiscations, physical emaciation, and extra taxes levied to billet the troops.

KEY WORDS:

dragonnades, Duke of Noailles, Felip Marcó, Palamós, property tax, royal seizures, War of the Spanish Succession.

Recepció: 13/02/2014 · Acceptació: 07/03/2014

1. L'AIXECAMENT POPULAR DE 1705 I ELS SEGRESTOS REIALS

La guerra de Successió, que acumulava ja uns anys de confrontació a Europa, va arribar a Catalunya el 27 de maig de 1704, quan una poderosa flota angloholandesa comandada per Georg von Hessen-Darmstadt va iniciar el bombardeig de Barcelona amb l'objectiu de sotmetre la capital catalana. El llavors governador de la plaça i virrei de Catalunya, Francisco Antonio de Fernández de Velasco, comte de Melgar, va planificar una forta defensa que va impedir la capitulació de la ciutat. Després d'uns dies de setge infructuós, l'armada aliada va renunciar a l'atac i va llevar àncores per posar rumb cap a Niça. Velasco va aprofitar la fugida de l'invasor per a fer neteja dels opositors a la corona que ostentava el jove Felip V, iniciant una violenta repressió contra els partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria amb detencions, expropiacions i tortures que van decantar l'opinió pública, que fins llavors era favorable al rei Borbó, contra la permanent ocupació del Principat per les tropes castellanques. Els continuats greuges ocasionats per Velasco van determinar que el 20 de gener de 1705 la ciutat de Barcelona enviés Pau Ignasi de Dalmases com a ambaixador a Madrid per a denunciar les accions del virrei. Però això, lluny d'apaivagar els ànims dels catalans, els va encendre encara més atès que aquest emissari va ser detingut i empresonat després d'arribar a la capital del regne.

Les desavinences de la societat catalana contra la política repressiva del virrei Velasco van causar que el 3 de maig de 1705 s'iniciés una revolta a la ciutat de Vic,¹ enrenou que es va convertir en la llavor de la insurrecció popular que es va produir aquell mateix estiu a diferents comarques del Principat: al camp de Tarragona, a l'Urgell, a la vall de Ribes, a Camprodon i al Maresme, totes a favor del reconeixement de l'arxiduc Carles com a únic sobirà dels regnes hispànics. La revolta contra Felip V es va estendre ràpidament, sobretot cap a les comarques veïnes que no tenien viles o ciutats protegides per guarnicions militars importants, com era el cas del Baix Empordà (Figs. 1 i 2).

Els seguidors de Carles d'Àustria, dits vigatans, no només pretenien estendre la rebel·lió contra l'estat absolutista de Felip V imposant un control militar del territori, sinó també fer efectiva una submissió econòmica que, en part, s'aconseguia amb el segrest o la confiscació dels drets i dels delmes que recaptaven tant la Corona com les senyories feudals. Amb aquest objectiu es va constituir la figura dels

1 Per aquest motiu el terme vigatà va quedar a Catalunya com a sinònim d'austriacista.

Fig. 1. El rei Felip V d'Espanya, per Hyacinthe Rigaud (1701). Procedència: Museu del Louvre, París

Fig. 2. El rei Carles III davant les costes de Barcelona, per Frans van Stampart. Procedència: Kunsthistorisches Museum, Viena.

segrestadors, que generalment eren funcionaris públics, oficials de l'exèrcit, síndics, funcionaris municipals o, fins i tot, nobles fidels a la causa austriacista, que acudien a les viles feudatàries per tal de fer efectiu l'embargament de delmes, lluïsmes, foriscapis i qualsevol altre dret que la població tributés al senyor feudal, als nobles absents (que majoritàriament vivien a Madrid) i que eren partidaris de la causa borbònica. El desembre de 1705, Jaume Alemany Descallar (del Consell de Sa Majestat i regent de la tresoreria reial), Josep Minguella (també pertanyent a dit consell i advocat fiscal patrimonial), Josep Oliver i Bataller (comte de Camprodon) i Anton de Pera i Tort, van ser nomenats administradors generals dels segrestos reials.

La primera acció relacionada amb la guerra de Successió va arribar a Palamós de la mà d'un d'aquests segrestadors. El dia 25 de setembre de 1705 l'embarcació de Felip Marcó, que aleshores era batlle de Calella, va entrar al port. Marcó, escortat per homes armats, va irrompre a la plaça de la vila on va proclamar, a viva veu i davant dels jurats i representats municipals, el segrest del comtat de Palamós a instància de Sa Majestat Carles III. Llavors davant del

notari Pere Prats va fer oficial l'embargament de la procuradoria de Pere Gomar, fent-se càrrec de la recaptació de les rendes i dels drets del comte de Palamós, proclamant-se col·lector del desè dels fruits, censals, foriscapis, drets de mollatge i altres furs de l'Excel·lentíssim duc de Sessa, comte de Palamós.² Aquell dia, durant la proclama pública, Marcó va advertir als palamosins que: «qualsevol persona que tingués mercaderies o altres negocis amb els francesos o altres persones que no tinguessin obediència a dita Majestat Carles III, que es dirigissin a ell per a denunciar-les sota la pena de ser traïdors a Sa Majestat». Per tal d'incentivar denúncies, el delator rebria a canvi una tercera part dels béns del denunciat (Martín, 2010, p. 6-7). Pocs dies més tard, el 8 d'octubre, Josep Vallmanya i Sebastià Mir, jurats de la universitat de Calonge van ser cridats a comparèixer davant de Felip Marcó per comunicar-los en persona el segrest reial dels rèdits del castell de Calonge. Advertint-los que des d'aquell moment custodiessin i guardessin tots els profits i drets del duc de Sessa per a ser lliurats al servei de Sa Majestat, Carles III.³

Els segrestadors, a part de procurar la recaptació de les rendes, també van vetllar perquè els càrrecs públics de les poblacions que visitaven anessin a parar en mans de ciutadans lleials a la causa austriacista, allunyant del poder els botiflers,⁴ partidaris de Felip V. El 18 d'octubre de 1705, Francesc Despujol i de Moncorb, superintendent de Sa Majestat Carles III, va «suggerir» als jurats de la universitat de Calonge que promoguessin «persones aptes i idònies» per a exercir l'ofici de batlle i de jutge.⁵ El 29 de febrer de 1708, la junta de segrestos va nomenar un nou batlle a Palamós; es tractava de Joan Baptista Servià, evidentment un prohom que qualificaven «de persona de tota experiència per lo regimen[t] de dit ofici».⁶

Després del segrest i reconegut el vassallatge a Carles III, Palamós va mobilitzar la gent al seu favor amb l'allistament de sometents i milícies (Fig. 3). El 1705 ja es té notícia de la presència de soldats palamosins lluitant a la frontera francesa gràcies a una determina-

2 Arxiu Històric de Girona (AHG), Notaria de Palamós, 304, 25-09-1705. Segrest de les rendes del duc de Sessa.

3 AHG, Notaria de Calonge, 102, 08-10-1705. Acta del segrest de les rendes del duc de Sessa a Calonge.

4 El mot botifler –agavatxat o fins i tot renegat– va ser utilitzat arreu del Principat per a designar els incondicionals de Felip V.

5 AHG, Notaria de Calonge, 102, 18-10-1705. Requeriment de Francesc Despujol.

6 AHG, Notaria de Palamós, 559, 29-02-1708. La junta de segrestos designa el batlle de Palamós.

Fig. 3. Fuseller i granader de 1714. Procedència: Gravat d'un Manual de Adiestramiento del Ejército de Cataluña.

ció dictada pel Consell Estret de la vila el 10 de novembre de mateix any. En aquesta don Francesc Despujol i Mascort, superintendent de l'arxiduc Carles d'Àustria a l'Empordà i les seves fronteres, va oferir a la universitat de Palamós relaxar algunes despeses relatives a la manutenció dels soldats palamosins que havien anat a Figueres⁷. Alguns dies després, el 23 de novembre, dit consell va ordenar que es prepararessin dos llaguts armats amb set homes cadascun per anar a servir la fortificació de les illes Medes. Es va fer una crida a la gent afecta que volgués realitzar aquest servei, de bona gana, a raó de dos rals de plata diaris de soldada, advertint que si no es presentava gent voluntària tant l'elecció dels llaguts com la dels catorze homes es faria a sort de rodolí⁸. Al llarg del conflicte hi hauria altres contribucions d'hosts palamosines; el 13 de febrer de 1707 es va rebre una ordre de contribuir amb quatre soldats més al servei del

7 Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP), Fons de l'Ajuntament de Palamós, Llibre de conclusions del consell, 1580-1731, caspa 4, determinació del 10-11-1705.

8 Ibidem. Ordre d'allistament per a les Medes, 23-11-1705.

rei. Els combatents havien de ser naturals del comtat de Palamós, que llavors incloïa les parròquies de Vila-romà i de Vall-llobrega. La universitat tenia l'obligació de calçar i vestir els milicians amb l'uniforme reglamentari i oferir una contribució o «donatiu» per a les tropes. D'aquest «donatiu», que sempre oscil·lava entre 90 i 100 lliures, se'n feia càrrec don Josep Puig, jutge del Consell Reial, que enviava un subaltern a la vila a cobrar-lo mensualment.⁹

2. LES CONFISCACIONS I LA RECAPTA DE CEREALS

El segrest de les rendes va canalitzar la recaptació dels arrendaments, delmes i quinzens de les collites per a sufragar les hosts i la maquinària estatal implantades per l'administració del Consell Reial de Carles III. El control fiscal sobre la població va ser ferm, sobretot pel que fa a la recaptació de cereals i fruits, fonamentals per alimentar uns exèrcits que lluitaven en diversos fronts. Els cereals eren un bé tan preuat que no es deixava marge al frau. Això va provocar que, moltes vegades, les recaptacions anessin acompanyades del registre de propietats a particulars de Palamós i de Calonge, a la recerca de remeses no declarades. Fins i tot es va donar el cas de l'embargament d'embarcacions senceres carregades de blat que van tenir el desencert de fer escala al port palamosí.

Pocs dies després d'haver decretat el segrest ja es realitzaren les primeres inspeccions. El 13 d'octubre de 1707 Francesc Roca i Sitjar, veguer de Girona, i Antoni Aldrich, tenidor de vestiments de la ciutat de Girona, van lliurar a Rafel Saguer, batlle de Palamós, l'ordre de don Josep de Puig, jutge del Consell Reial de Sa Majestat, d'informar puntualment de les expedicions confiscades i dels segrestos que corresponien al duc de Sessa i a la mensa episcopal de Girona. Dits Francesc Roca i Anton Aldrich s'havien presentat a Palamós per a efectuar inspeccions i, amb l'assistència del batlle de la vila, comprovar que tothom donava el que li pertocava. Els funcionaris registraven aquelles cases sospitoses d'ocultar blat o grans no declarats. Gràcies a la delació de ciutadans, es va tenir notícia que Narcís Vivas, Joan Carreras i la família Pagès i Antoniet amagaven diverses quarteres de blat i faves als seus domicilis i graners. El veguer, després d'embargar-los tots els grans, va multar cadascun amb 50 lliures barceloneses. Les confiscacions de blat també arri-

⁹ Ibidem. Quatre soldats al servei del rei, 13-02-1707.

baren, fins i tot, a les pròpies embarcacions del port, ja que Josep Quintana, que ja tenia el seu llagut al port, carregat de blat i a punt de sortir, va ser retingut i amenaçat.¹⁰

L'endemà, el 14 d'octubre, dits Roca i Aldrich van visitar Calonge amb la mateixa finalitat, embargar més remeses de blat fraudulent. Aquest cop, amb el suport d'Antoni Sicars i Josep Pinell, van irrompre a la casa d'Antoni Vallmanya, situada al carrer major, un personatge desafecte a l'arxiduc ja que durant generacions els batlles de sac del duc de Sessa havien estat d'aquesta família. En presència de sa muller, per trobar-se ell absent, li van prendre 50 quarteres de blat i poc més de 12 quarteres de faves que tenia amagades. Van efectuar registres en altres cases de calongins amb el mateix objectiu, així, de la casa de Josep Lloret, negociant, es van emportar 14 quarteres de mestall i altres 15 de faves; de la casa de Pere Bota, que era pagès, altres 7 quarteres de blat i mestall i 4 de faves; i de la casa de Pons Bassa del Pedró van embargar 24 quarteres de blat i de mestall i dues de faves.¹¹

Al llarg de la guerra de Successió aquest control tan persistent en la recaptació del blat no va disminuir, ans al contrari, la necessitat de tenir una logística ben organitzada per a la distribució d'aliments al Principat va afavorir que el 1712 Palamós es convertís en un punt de recollida, emmagatzematge i distribució de blat, segurament a causa de la seva situació estratègica dins la comarca i a la connexió que li proporcionava el port. Plácido Copons, responsable del Consell de Sa Majestat, va enviar una ordre als jurats de Palamós on els manava habilitar un espai segur on emmagatzemar cabaloses quantitats de grans vingudes d'arreu de la comarca i es disposava l'obligació de portar una llibreta de comptes amb les entrades i eixides, anotant clarament el nombre de quarteres de cada remesa i l'heretat d'on procedien.¹² Així es va constituir el magatzem reial de grans de la vila de Palamós, on hi anava a parar la recaptació de blat del comtat de Palamós i part dels cereals i llegums recaptats a la batllia de Ruplà –que comprenia Parlavà, Ultramort i la Sala–, i a altres poblacions, com Castell d'Empordà. Gràcies a les nombroses rebudes que es conserven al Servei de l'Arxiu Municipal de Palamós

10 AHG, Notaria de Palamós, 306, 13-10-1707. Embargament de blat als habitants de Palamós.

11 AHG, Notaria de Calonge, 104, 14-10-1707. Embargament de grans a particulars a Calonge.

12 SAMP, Fons de l'Ajuntament de Palamós, Rebudes, caps 507 b, 02-07-1712.

(SAMP), majoritàriament dels mesos de l'estiu de 1712, se sap que Palamós tenia sota la seva jurisdicció els grans que es recol·lectaven a la part de ponent del riu Ter.¹³ El magatzem reial de Palamós anava a càrrec del comissari Josep Sunyer, que rebia, registrava i despatxava les partides de cereals. Durant uns mesos es va convertir en un centre de subministrament i distribució de diferents batllies de la zona. Qualsevol entrada o eixida de grans es feia amb el lliurament previ d'una autorització manuscrita de Rafel Llampilles, de la Reial Audiència, o de Plácido Copons des de Torroella de Montgrí (Fig. 4).

Si bé la majoria de cereals arribaven a Palamós per via terrestre, el trànsit d'aquesta matèria a través del port també va ser significativa. El 15 de desembre de 1712 Miquel Pongem, patró de Canet de Mar, va arribar al port de Palamós carregat de blat, segons detalla, destinat al servei del rei. El carregament, que procedia de la ciutat de Mataró, va passar a càrrec de Felix Serralta, tenidor de vestiments del port.¹⁴ Un parell d'anys després, amb l'ocupació de les tropes borbòniques, tot i que el comerç de blat va minvar com a conseqüència del setge de Barcelona, van continuar arribant remeses importants per al sosteniment de les tropes franceses i castellanes establertes al territori. Els dies 10, 11 i 12 de gener de 1714 van desembarcar al port tot un comboi de naus carregades amb ordi i civada per compte del rei Felip V. Els cereals es van lliurar a Pedro Cárdenas, guàrdia del magatzem reial de Palamós. Pocs dies després aquest mateix personatge lliurava una dotzena de sacs de farina a una fragata de Mataró per al servei de Sa Majestat Felip V, i altres 450 sacs destinats a alimentar les tropes.¹⁵

3. LES CONSEQÜÈNCIES DEL SETGE DE BARCELONA DE 1706

Quan només havien passat sis mesos des que Barcelona havia caigut en mans de les tropes de l'arxiduc Carles, amb la rendició del virrei Francisco Fernández de Velasco, Felip V va enviar una ambaixada a Versalles per demanar ajuda militar a Lluís XIV. Va ser així com Felip V, en poc temps, va reunir un poderós exèrcit format per tropes castellanes i franceses, anomenat exèrcit de les Dues Corones, amb la intenció de tornar a recuperar la capital catalana.

¹³ Ibidem. Vegeu diverses rebudes datades entre juny i setembre de 1712.

¹⁴ AHG, Notaria de Palamós, 314, 15-12-1712. Arriba al port un vaixell carregat de blat.

¹⁵ Ibidem, 316, 03-07-1714. Un comboi descarrega cereals a Palamós.

Batlle i Jurats de Castell d'Empordà per tots los Carregars i bagatges
 de eix teama en Continet de Aua debut la present
 Anixa a carregars de Grans del R. Magatzem de Vila de Palamós
 Lanyo i per de C. M. anixa ab dito Carregars i bagatges per Obediencia
 del present Orde pera encarregar en dita Vila y entregar
 ha esta los Grans q. Carregaran aduanti a C. M. y los dits
 Grans han de erex así per lo dia 15. del Corrent q. executaran
 en dita Conformitat sots pena de 500 de beus propis de
 C. M. excidada q. axi imposita abli. seny i dat en Orax-
 ella a Monzi al 13. de Noent de 1712

J. M. de Noailles
 J. M. de Noailles

Fig. 4. Rebuda lliurada al batlle i jurats de Castell d'Empordà per carregar grans al magatzem reial de Palamós, 1712. Procedència: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós.

Adrien Maurice de Noailles, tercer duc de Noailles, cap de les tropes del Rosselló, va rebre instruccions de creuar la frontera i dirigir-se cap a la ciutat comtal, per encerclar-la i forçar la seva capitulació immediata, atès l'estat lamentable en què havien quedat les defenses durant el setge anterior. El dijous 25 de març de 1706 el gran exèrcit comandat per Noailles, de camí a Barcelona, va irrompre al terme de Palamós. L'endemà, el dia 26, tota la munió de soldats ja s'havia instal·lat abraçant una gran extensió de terreny al voltant de Sant Joan de Palamós. D'aquest fet en va deixar constància Antoni Baró, rector de Santa Eugènia de Vila-romà, amb una anotació en el llibre de baptismes de la parròquia. Gràcies al seu testimoni sabem que els francesos «van causar desordres jamai vistos i los pobres pagesos han més perdut que en les guerres passades». Els soldats francesos van plantar les seves tendes al bell mig de les terres de conreus de blat, faves i altres cereals. Van prendre bous i altre bestiar a les cases properes i van sadollar la seva gana i set buidant de vi i d'oli tots el cellers que van poder. La cavalleria i moltes altres cavalcadures que estiraven els carruatges van causar grans danys, malmenant amb

les seves potes i amb la pastura, molts camps de mestall i forment que llavors ja estaven força crescuts.¹⁶

El rector va haver d'allotjar a la rectoria, a contracor, «dos grans senyors» –suposem que es tracta de dos oficials de gran importància, potser el mateix duc de Noailles– i gràcies a això les propietats de l'església van ser respectades (Fig. 5).

A la gent més pobre, la que no tenia hisenda, els van obligar a anar a buscar palla i llenya per a subvenir les tropes. Cada cop que aquests pobres infeliços havien de creuar el campament per desar les feixes els maltractaven a bastonades. Gràcies a un document

notarial on es recull la queixa d'alguns hisendats coneixem el nom de les propietats danyades pel pas de l'exèrcit francès, i podem delimitar amb certa precisió en quin paratge van acampar les tropes del duc de Noailles. A partir de la declaració d'alguns pagesos com els masovers del mas Antoniet –a qui els van devastar la meitat de les terres i malmenar la casa– i els del mas Vilanova de la Pietat –del qual es van emportar tot el blat– i tenint present que Antoni Baró descriu que el campament també envaïa part del terme de Palamós, es pot afirmar que l'albergada de les tropes borbòniques s'estenia des de l'inici de la vall de Bell-lloc, ocupava tot el pla del Figuerar, els paratges de la Font i sa Morella –davant de Sant Joan–, la part més

Fig. 5. Adrien Maurice, duc de Noailles, per Éloi Firmin Féron (1834). Procedència: Palau de Versailles.

¹⁶ Ibidem, 305, maig 1706. L'exèrcit francès causa desperfectes a les collites de Palamós.

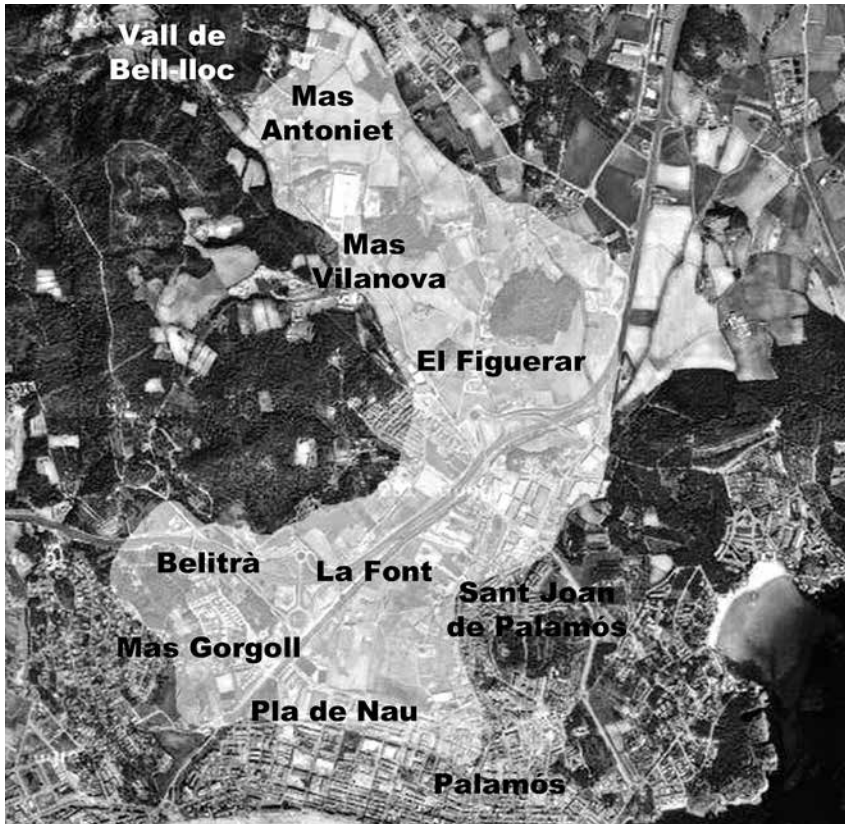

Fig. 6. Situació i extensió del campament de les tropes franceses del duc de Noailles al terme de Palamos entre el 25 i el 29 de març de 1706.

baixa de Belitrà –vora del mas Gorgoll– fins arribar al vessant nord del pla de Nau ¹⁷ (Fig. 6). L'exèrcit francès va romandre en aquest veral cinc dies, fins al dia 29 de març al matí, que van recollir tendes, animals i bagatges.¹⁸ El rector també aporta informació sobre la direcció que van prendre les hosts franceses en el seu camí cap a Barcelona, que es va fer a través del pla del Llop (creuant Belitrà), Fons i Treumal (a Calonge) continuant en direcció cap a la vall d'Aro.¹⁹ Fins i tot detalla que al passar per Treumal «hi hagué moltes escopetades» i que arribada la

17 Idem.

18 Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Llibre de baptismes de la parròquia de Santa Eugènia de Vila-romà, 1698-1734, març de 1706. Anotació del rector Antoni Baró.

19 Cal recordar que en aquella època l'espai obert o carretera que passa davant del Collet (a Sant Antoni de Calonge) no existia.

nit s'establiren a Santa Cristina d'Aro, on encara feren més disbarats que no pas a Palamós. Conclou la crònica dient que «seguidament se n'anaren a assistir a Barcelona on se troba Carlos III». Antoni Baró es referia al setge que va patir Barcelona a partir del 3 d'abril de 1706 quan va quedar envoltada per un exèrcit hispanofrancès format per 40 batallons, 36 esquadrons i 30 naus de guerra, en definitiva, més de 30.000 efectius. Durant uns dies Barcelona va quedar bloquejada per terra i per mar (Fig. 7).

Lluny de la ciutat els partidaris de l'arxiduc es van mobilitzar per formar contingents armats que ataquessin la reraguarda dels assaltants. El 6 d'abril de 1706 don Josep Serralta i don Joan Boy, oficials de sa Majestat Carles III es van presentar al castell de Calonge on van convocar els honorables Antoni Olivós, jurat segon de la vila de Palamós, i Salvador Joan, jurat de Vila-romà, per lliurar-los una ordre on es manava que organitzessin sometent general de tots els naturals i habitants de Palamós i que en tres dies acudissin a la rodalia de Barcelona per trencar el setge que patia la ciutat. No van exigir un nombre determinat d'homes, sinó «la gent que la dita vila pogués suportar».²⁰ En el cas de no fer-ho s'enfrontaven a la pena de mort i a ser considerats traïdors de Sa Majestat, cosa que fa pensar que els palamosins, sense objecció, devien acudir al socors de Barcelona.

El 7 de maig, quan les tropes franceses eren a punt de l'assalt final de la ciutat, van quedar atrapades entre dos focs. Per terra les amenaçaven les tropes de Peterborough, de Cifuentes i de nombrosos sometents vinguts d'arreu, i per mar una cinquantena de naus angloholandeses que van desembarcar 10.000 soldats. El 12 de maig el mateix monarca Felip V, que havia estat visurant el setge des de Sarrià, es va veure obligat a fugir amb l'exèrcit francès cap a la frontera per poder tornar a entrar a Espanya per un altre pas pirinenc, davant la impossibilitat de poder escapar per l'Aragó. Per tant, va a tornar a refer el camí que havien pres les tropes franceses setmanes abans per l'Empordà. Així, pocs dies després, el 18 de maig, l'exèrcit borbònic, amb el mateix Felip V al capdavant, va tornar a visitar el comtat de Palamós, però aquest cop les tropes fugien cansades, desanimades, empipades i humiliades, cosa que les feia més perilloses que en la visita anterior. De nou Antoni Baró, rector de Santa Eugènia de Vila-romà, es va fer ressò d'aquest episodi deixant una breu anotació en el llibre d'òbits de la parròquia on explicava

20 AHG, Notaria de Calonge, 103, 10-04-1706. Alçament d'un sometent per a defensar Barcelona.

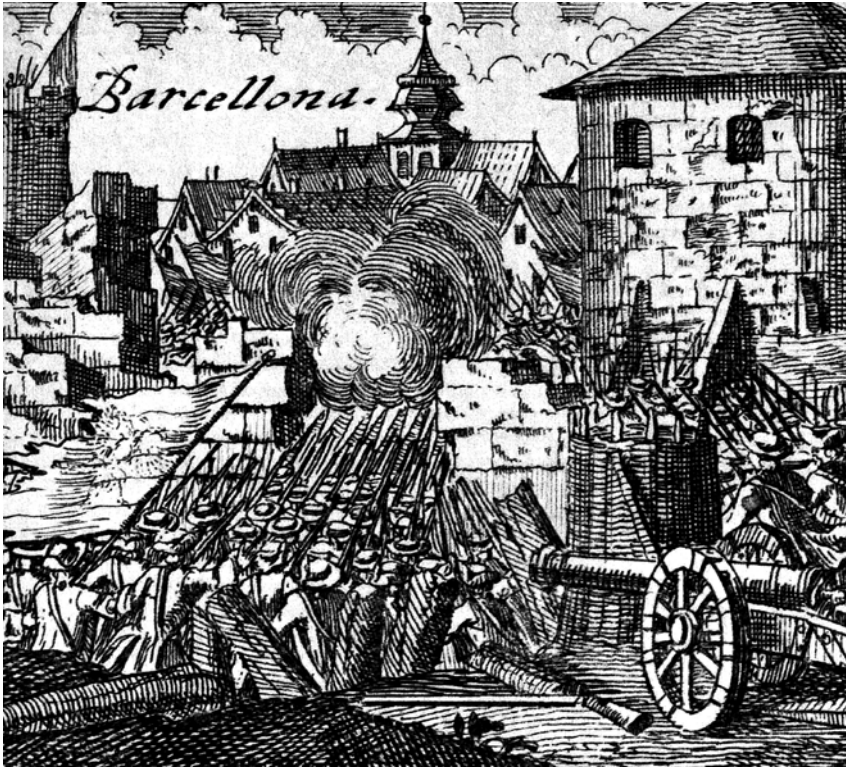

Fig. 7. Assalt borbònic a la muralla de Barcelona durant el setge de 1706 en un gravat de l'època.

que, previnguts pels fets de Barcelona, tots els habitants de Vila-romà van abandonar les seves llars temorosos del pillatge i de represàlies: «Quan passà lo Felip V amb tot son exèrcit per esta parròquia que no pogué tornar-se'n per l'Aragó. I tots, sens faltar ningú, fugírem per les muntanyes de Vall-llobrega deixant les cases obertes».

De nou els soldats van causar grandíssims danys devastant molta part de l'anyada, dallant vessanes de blat i esclafant la collita amb la cavalleria i els carruatges, que obrien grandíssimes carreteres enmig dels camps. L'església de Santa Eugènia quedà tancada però «debotaren la porta i s'emportaren la reserva».²¹ Després del pas dels francesos per la nostra comarca, durant uns anys, l'estratègia defensiva austriacista va funcionar bastant bé, mantenint a ratlla el front del Rosselló.

21 ADG, Llibre d'òbits de Santa Eugènia de Vila-romà, 1695-1741, 19-05-1706. Òbit d'un albat fill de Gertrudis Madalena. 19 de maig de 1706.

4. PALAMÓS PORT DE CORSARIS AUSTRIACISTES: NAPOLITANS, GENOVESOS I MALLORQUINS

Amb l'alçament militar a Catalunya contra Felip V i el regne de França –el seu gran aliat– molts ports catalans com Palamós es van convertir en un formiguer de corsaris de potències aliades. El corsarisme local, durant aquest anys, va ser molt limitat i no va tenir la repercussió que tindria a finals del segle XVIII. Els palamosins van armar algunes naus, tot i que, veient els efectius, potser estaven més destinades a la defensa del port que no pas per a fer el cors.

El primer incident marítim es va registrar el 25 de gener de 1706, quan va penetrar a la badia de Palamós un vaixell batent bandera francesa. El jurat Andreu Crosa va armar dos llaguts i una llanxa amb gent de la vila. La nau enemiga, que anava bordejant la costa, va rebre tres avisos perquè entrés al moll. En veure que no feia cas, les embarcacions palamosines s'hi van arrambar, la van envestir i abordar per la força de les armes. Després de reduir la tripulació van conduir el vaixell capturat al moll. El patró del vaixell era Noè Gros, de Ciutat de Provença, i portava el vaixell carregat de blat. Va justificar la legalitat de la seva travessia amb una patent de sanitat feta pel cònsol francès d'Esmirna. Atès que el vaixell era francès i que el blat era un bé massa preuat en temps de guerra, les autoritats van ordenar l'aprehensió i el segrest del vaixell en nom de Sa Majestat.²² Pocs dies després, el comte de Donegal, governador de Girona, va enviar a Palamós dos síndics, Miquel Sans de Figueres i Anton Ros de Barcelona, amb la finalitat de que assistissin i estiguessin presents en l'inventari que el batlle i els còsols van fer de la nau. Els delegats del governador de Girona van proposar la transformació de l'embarcació apressada en un bastiment corsari per a reforçar la defensa d'aquell tram de costa: «quant servei al Rey nostre señor ferien armant lo dit vaixell i amb ell aixís armat conferint-se en lo golf de Roses».²³ Però atès que «per armar lo dit vaixell falten molts arreus de aquells, que quasi es impossible», van decidir enviar la nau a Barcelona on tindrien cura de la càrrega de blat.

Entre els anys 1708 i 1712 el baró de Wetzel, comandant general del exèrcit de Sa Majestat Carles III a l'Empordà va assumir la defensa i el control de la frontera i també dels ports del seu distric-

22 AHG, Notaria de Palamós, 305, 25-01-1706. Segrest d'un vaixell francès i de la seva càrrega.

23 Ibidem, 31-01-1706. Dos síndics vénen a inspeccionar el vaixell segrestat.

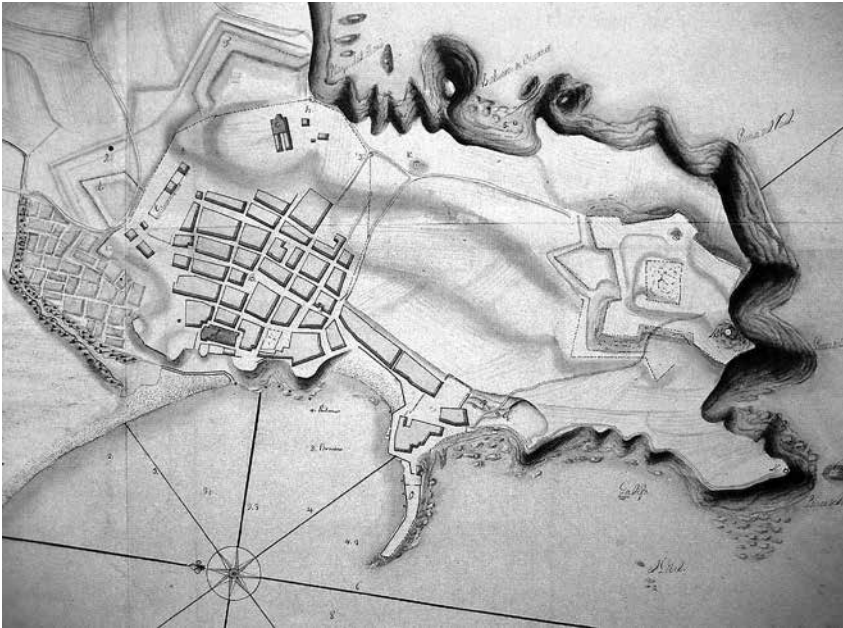

Fig. 8. El port de Palamós a principis del segle XVIII. Plano de la plaza y castillo de Palamós (1715-1725). Dibuix realitzat amb tinta i aquarel·la. Procedència: Servei de Geografia de l'Exèrcit de Madrid.

te (Fig. 8). Durant aquest període, van freqüentar el port palamosí nombroses naus corsàries de nacionalitat estrangera que hi feien estada: sobretot genovesos i napolitans. Per a ells era una bona oportunitat de fer negoci. L'arxiduc Carles d'Àustria havia concedit moltes patents de cors per fer la guerra bruta a França, constituint una xarxa de naus ben armades que interceptessin, principalment, les embarcacions franceses que avituallaven les tropes borbòniques que lluitaven en el territori peninsular i d'altres que tinguessin relacions comercials amb ports espanyols que estaven sota la jurisdicció de Felip V.

El mes d'abril de 1708 ancorava en aigües del port de Palamós Andrea Persico, capità d'una fragata corsària napolitana anomenada Santa Maria del Pilar. Dies abans, amb l'assistència d'alguns miquelets, havia capturat un gànguil al davant del cap de Creus. Es van inventariar i embargar les mercaderies del vaixell apressat, que va quedar sota la custòdia del regiment de fusellers del tinent Narcís Clavell, que aleshores era a la vila. Segons els testimonis d'alguns mariners, sembla que la tripulació napolitana es va apropiari

de certes mercaderies de manera fraudulenta abans d'arribar a port, anticipant-se a la inspecció oficial. Joan Baptista Servià, batlle de Palamós, va requerir la presència del capità Andrea Persico per a donar explicacions sobre aquestes presumptes irregularitats. Tan bon punt va trepitjar terra va ser detingut i interrogat. El batlle va sol·licitar un registre de la fragata per veure si dins d'ella hi havia mercaderies del gànguil, però el capità s'hi va oposar justificant que «la fragata era de Sa Majestat, que feia de correu portant plecs i cartes del monarca i que semblants embarcacions no es reconeixen».²⁴ Tement el batlle i els jurats que en detenir-lo «los succeís algun dany» van deixar anar el capità amb el compromís que Andrea Persico diposités dins la casa d'un oficial de l'exèrcit austriacista que hi havia a la vila 30 bales de diferents mercaderies que procedien del gànguil capturat.

El corsari Andrea Persico va ser un habitual del port palamosí; un any després, l'abril de 1709, la seva fragata tornava a fondejar al moll acompanyat de Domenico Squiano, també de nació napolitana, capità d'un falutx anomenat Santa Maria de Portisalvo i Aleix Vagué, capità d'una fragata mallorquina anomenada Nostra Senyora del Roser. Aprofitaven per a fer manteniment dels vaixells i carregar queviures mentre esperaven que es resolgués la venda d'una captura: un gànguil francès anomenat Sant Antoni de Pàdua de 1.300 quintars de pes.²⁵ Van romandre uns dies ancorats avisats per les notícies d'una petita flota de corsaris francesos a Port Lligat.

Palamós, tradicionalment, sempre havia estat un bon port per als corsaris, un lloc on fer negoci. Hi havia patrons locals i armadors d'arreu interessats a adquirir vaixells i mercaderies a un preu raonable, com el patró Lluç Guersi, natural de Sant Remo, que va ser l'adjudicatari de la venda del gànguil capturat pel capità corsari genovès Jaume Fumo.²⁶

24 Ibidem, 309, 26-04-1708. Una fragata corsària napolitana condueix un gànguil capturat a Palamós.

25 Ibidem, 311, 09-04-1709. Corsaris napolitans amb patent de cors del Carles III porten un gànguil francès a Palamós.

26 Ibidem, 309, 05-07-1708. També era freqüent la visita de corsaris genovesos. El 5 de juliol de 1708 dues fragates corsàries d'aquesta bandera, anomenades San Cristo del Valle i Sant Antoni de Pàdua capitanejades per Jaume Fumo entraven al port de Palamós arrossegant un gànguil francès que feia pocs dies havien capturat davant del port de Cadaqués. Aquest anava carregat de bocois de sardina salada. Es va donar el cas que el capità Fumo va quedar ferit durant la presa del gànguil i va anar a Sant Feliu de Guíxols per rebre assistència mèdica. En aquesta mateixa data, dues fragates genoveses condueixen un gànguil francès a Palamós.

Igual que succeïa amb el capità Persico, hi va haver altres corsaris que van considerar el port de Palamós una base logística, un punt de sortida i arribada de les seves operacions; aquest va ser el cas del corsari genovès Francesco Cassani. Les seves estades estan documentades repetides vegades entre els anys 1708 i 1709, bé reparant el vaixell, reposant o fins i tot efectuant diferents negocis a la vila.²⁷ Francesco Cassani i la seva fragata anomenada Sant Jaume i Santa Ana, abans de 1708, actuava per les rodalies de Barcelona, port al qual tornava habitualment a vendre les seves captures. Però a finals de 1708 el capità genovès va valorar els avantatges de fer el cors des del port de Palamós, atès l'intens trànsit marítim que hi havia al cap de Creus, una barrera natural que permetia a les naus corsàries amagar-se i esperar que les confiades embarcacions franceses creuessin les seves aigües. A pesar que moltes naus optaven per fer el trajecte de nit, no estaven exemptes de risc. El 18 de desembre de 1708, la fragata corsària anomenada Santa Ana, patronejada per Francesc Serra i Bohigas, en plena foscor de la nit, va capturar una nau genovesa que navegava a l'altura de les illes Formigues i que va ser conduïda al port de Palamós. Era una embarcació de 3.000 quintars de ports anomenada Nostra Senyora de l'Aigua Santa del patró genovès Bernardo Ferra. Tornava de Cartagena i, per tant, va ser confiscada per comerciar amb ports enemics de Sa Majestat Carles III.²⁸

El 31 de gener de 1709, el capità Cassani va efectuar la seva primera presa en la costa empordanesa actuant juntament amb dos xabecs –dels quals en desconeixem el nom–. La víctima va ser un pinc francès carregat de civada que conduïren al port de Palamós on es va vendre la càrrega i el bastiment. Cassani no navegava en solitari; sempre acostumava a fer-ho amb una o dues embarcacions més petites que donaven suport a les seves operacions. La matinada del dia 1 de febrer de 1709 Francesc Diego, patró marsellès d'un pinc anomenat Notre Dame de la Garde de port de 1.800 quintars, carregat de civada, passava davant del golf de Roses per dirigir-se cap a Peníscola. En aquells mars va topar amb la fragata de Francesco Cassani, Baltasar Soriano, capità d'un xabec corsari anomenat Sant Pere i Sant Andreu i Josep Torres,

27 Ibidem, 310, 15-03-1708. Procura de Francesco Cassani, corsari genovès, a Antoni Pruneda de Palamós.

28 Ibidem, 309, 18-12-1708. Una fragata corsària captura una embarcació genovesa.

capità d'un altre xabec corsari anomenat Sant Crist del Grau.²⁹ Un cop van arribar al port palamosí els corsaris van alliberar el patró marsellès i la seva tripulació sota una estranya prometença. Amb la paraula que quan fossin restituïts a França, si en les costes on vivien es trobaven mariners presoners o detinguts de Carles III, n'alliberessin fins un número de quinze. No es tenen notícies si es va acomplir o no aquest estrany vot.

Quan Cassani va repartir els beneficis de les captures entre la tripulació, alguns mariners disconformes amb aquest canvi d'aigües van abandonar la fragata. Hèrcules Vidal i Andrea Semania, armadors participants en l'empresa, també van renunciar, cosa que suposava un greu perjudici per a Cassani ja que va haver de contractar nou personal per a armar la nau.³⁰ No sabem com va acabar l'afer, però el cert és que el vaixell corsari genovès va continuar navegant per les aigües palamosines, ja que torna a ser present al port un mes i mig després, el 12 de març de 1709.³¹

El 1712 va ser un dels anys amb major afluència de naus corsàries de potències aliades al port de Palamós. A les naus napolitanes, genoveses i mallorquines ja comentades, també se n'hi afegixen altres vingudes de Cartagena. El 3 d'octubre de 1712 apareix documentada la presència de la fragata corsària del capità Andrés Pérez Montesinos³², i el 16 de maig, la dels capitans Josep Calderón i Pedro Sáez³³ (Fig. 9).

El baró de Wetzel exercia un vigilància fèrria sobre les captures corsàries que recalaven a Palamós perquè li corresponia recaptar una cinquena part, és a dir, el 20% del preu de venda del vaixell i de les seves mercaderies; una font d'ingressos gens menyspreable per a sufragar el costós manteniment dels exèrcits reials. Quan hi havia notícies de l'entrada de corsaris al port de Palamós, manava al seu assistent Josep Regàs dirigir-se a aquesta localitat per a validar les captures, visurar la negociació i assegurar el cobrament del percentatge que li corresponia. Josep Regàs també acostumava a fer d'intermediari en les transaccions comercials que es produïen entre

29 Ibidem, 311, 01-02-1709. Pinco marsellès capturat per corsaris de Carles III.

30 Idem, 24-02-1709. Mariners de la fragata corsària del capità Cassani abandonen.

31 Idem, 12-03-1709. Procura de Francesco Cassani a Joan Mercader de Calonge.

32 Ibidem, 336, 03-10-1712. Nau corsària a Palamós.

33 Idem, 16-05-1712. Protesta de dos corsaris.

Fig. 9. Representació d'un corsari de principis del segle XVIII en un gravat de l'època.

els corsaris forans i els comerciants, mariners i pagesos locals.³⁴ El procés de validació de la captura i la venda de les mercaderies s'allargava uns dies, temps que els corsaris aprofitaven per arranjar els desperfectes del vaixell, reposar i proveir-se d'aliments i de pólvora. Josep Regàs era un síndic molt diligent, tenia altres ports sota la seva responsabilitat i no es podia demorar massa dies a Palamós.

³⁴ Ibidem, 314, 19-05-1712. Compra d'uns bous que va fer la tripulació de les fragates corsàries mallorquines de Pedro Sáez i de Josep Navarro, que van prendre a Josep Vilahur de Torroella de Montgrí. Arribada de dues fragates mallorquines a Palamós.

Com que no donava l'abast va haver de recórrer a la mediació del palamosí Pere Fina com a procurador per a recaptar en nom el seu el cinquè de la venda de les mercaderies de les preses corsàries.³⁵ Però Pere Fina no tenia facultat per a validar captures, només en tenia per a recaptar el cinquè, la qual cosa va provocar que es donessin situacions com la que va succeir el dia 26 de juny de 1712, quan feia entrada al port Antonio Martínez, capità d'una fragata mallorquina armada en cors que havia apressat dos gavarrots genovesos amb pòlisses de carregament sospitoses. Francesc Calvó, escrivà de bord, va sol·licitar la presència d'un governador, jutge o un altre ministre que pogués determinar si la captura de les dues embarcacions que remolcaven era vàlida per poder vendre les naus i les seves mercaderies al mateix port. El batlle i els jurats de la vila li van fer saber que en aquell moment Josep Regàs no hi era i que no hi havia ningú que ho pogués autoritzar, però que si anaven a Torroella de Montgrí, allà hi havia un jutge de la Reial Audiència que els podria validar la captura.³⁶ Un dia després Jaume Botet, jurat i portaveu del batlle, va rebre un comunicat de don Plácido de Copons, ministre de Sa Majestat i jutge, amb l'ordre de detenció dels dos gavarrots. El marquès de Rialp, secretari reial, ordenava fer inventari del seu carregament i autoritzar la seva venda.³⁷

Els capitans corsaris aprofitaven els dies d'aturada al port per intercanviar impressions amb altres patrons i efectuar ajustos a les seves tripulacions. El 3 d'octubre de 1712 tres capitans corsaris, don Josep Calderón, de la fragata armada en cors; don Andrés Pérez Montesinos, de la fragata corsària anomenada Santa Bárbara y las Ánimas del Purgatorio, i Josep Ros, també patró d'una altra fragata corsària, estaven al moll reunits. El capità Andrés Pérez va oferir a Josep Ros alguns homes per a reforçar la seva tripulació atès que feia pocs dies, quan anaven en cors per les costes de França, havien fet presonera part de la seva tripulació. El capità Ros va rebutjar l'oferta.³⁸

La presencia de corsaris simpatitzants de la causa austriacista es va esvaïr a finals de 1712, quan l'exèrcit borbònic va ocupar definitivament l'Empordà. A principis de 1713 la vila va quedar sota domini

35 Idem, 25-05-1712. Pere Fina de Palamós cobra el cinquè de les preses del corsaris.

36 Idem, 25-06-1712. Un corsari mallorquí vol validar la seva presa.

37 Idem, 26-06-1712. Els gavarrots genovesos eren patronejats per Joan Baptista Botala i l'altre per Pietro Lanze. Una fragata mallorquina apresa dos gavarrots genovesos.

38 Idem, 03-10-1712. Tres capitans corsaris intercanvien impressions al moll de Palamós.

francès, sota la jurisdicció del senyor Bellard, comissari de marina de Cotlliure i controlat per Joseph Darmand, tinent coronel del regiment de Montell. Els corsaris austriacistes fugiren cap altres latituds mentre la guarnició francesa controlava les embarcacions que feien escala a Palamós. La consigna era confiscar embarcacions que vinguessin de terres enemigues i bloquejar-ne d'altres susceptibles de portar ajuda en forma d'aliments, armes o queviures als opositors de Felip V que encara oferien resistència en altres comarques de Catalunya. El 28 d'agost de 1713 es va publicar un decret prohibint als ports qualsevol comunicació amb Barcelona, portar-los queviures, ni cap provisió tant per terra com per mar, i havia de ser inviolablement observada aquesta pràctica sota pena de mort.

El 22 de novembre de 1713 el patró Benedeto Malvesia, genovès, amb la seva embarcació anomenada Sant Jaume i Sant Fèlix, de 2.400 quintars, carregada de sal i tonyina, va arribar a Palamós per tenir notícies dels corsaris de la costa de Catalunya i poder així planificar la seva travessia amb més seguretat. El comandant de les tropes franceses de la vila va detenir el confiat patró i va ordenar la immobilització de l'embarcació per evitar que portés el seu carregament a Barcelona, que llavors ja estava assetjada. El corsari francès de Toló, conegut amb el nom de Bidaixa, va ser l'encarregat d'executar el segrest de l'embarcació a l'abordatge. Pocs dies després don Maximiliano Francisco, comte de Fiennes, tinent general dels exèrcits de Sa Majestat Felip V a Girona, després d'examinar les pòlisses que va aportar personalment el patró Malvesia a la ciutat de Girona, li va concedir la carta de llibertat. El carregament no va seguir la mateixa sort ja que va haver de descarregar la sal i la tonyina a Palamós, consignant les mercaderies a Pau Baulida per veure si podia trobar comprador per als productes i així almenys treure'n algun benefici.³⁹

Atès que el setge de Barcelona s'allargava les mesures pel bloqueig es van endurir. El 21 de gener de 1714 es va personar a la plaça de la vila de Palamós el notari Pere Prats, davant la presència del batlle, jurats i ciutadans reunits va llegir un edicte redactat pel comte de Fiennes, prohibint als palamosins tot tipus de comunicació amb la Barcelona assetjada, tant per mar com per terra, sota pena de mort. També s'advertia que, des de feia unes setmanes, alguns corsaris de Barcelona havien desembarcat en algunes platges de la rodalia per furta bestiar. Per tant, des d'aquell instant es prohibia la pastura de

39 Ibidem, 316, 23-01-1714. Segresten barca i mercaderies d'un vaixell genovès.

qualsevol tipus de ramat a cap paratge que no estigui a un mínim de tres quarts d'hora caminant de la costa. Obligava el batlle i els jurats de Palamós a convocar un sometent amb voluntaris i miquellets armats en el cas que tinguessin notícia del desembarcament de corsaris en alguna cala del terme, per foragitar-los, apresar-los o, si era necessari, matar-los.⁴⁰

Mentrestant al port continuava el registre i el segrest d'embarcacions per part dels soldats francesos. El 21 d'abril de 1714 el comissari Darmand va ordenar la confiscació de la nau del patró Francesc Orissó de Blanes per portar mercaderies procedents de Suïssa, considerada una nació enemiga.⁴¹ El més de novembre del mateix any va ser requisada l'embarcació anomenada Nostra senyora del Bon Viatge i Sant Antoni de Pàdua, del patró genovès Joan Baptista Noara. El batlle de Palamós, seguint les ordres de comte de Fiennes, va aplegar uns homes armats, que amb tot eren sis, perquè el 20 de novembre fessin guàrdia a la coberta de l'embarcació on el patró genovès i la tripulació estaven retinguts. Els genovesos van mantenir una actitud servil i pacífica, xerrant amigablement amb el palamosins armats que feien de carcellers. Però pels volts de les deu de la nit, la tripulació es va regirar contra els seus captors i els van arrabassar les armes per la força. A punta de fusell van obligar els palamosins a baixar a la bodega del vaixell on els van tancar. El patró, Joan Baptista Noara, i part dels seus mariners, excepte Francesco Aquarona, que anava de passatger, i un mariner anomenat Nicola, flotaren una de les llanxes de la nau i fugiren mar enllà. Els guardes restaren tancats fins que els fugitius van ser lluny. Va ser llavors quan Francesco Aquarona, seguint instruccions, va alliberar els palamosins.⁴²

5. L'OCUPACIÓ DEL TERRITORI I ELS ALLOTJAMENTS FORÇATS

La llarga durada del conflicte va ocasionar la presència, més o menys continuada, de guarnicions de soldats a Palamós, tant d'un bàndol com de l'altre. Mantenir aquestes companyies de militars va suposar una pressió social i econòmica desproporcionada per als

40 Ibidem, 599, 10-01-1714. Aquestes ordres, que també es distribuïren per altres viles costaneres del Principat, van ser publicades el 10 de gener de 1714, fent-se públiques a Palamós onze dies més tard.

41 Idem, 21-04-1714. Barca de Blanes confiscada al port de Palamós.

42 Ibidem, 316, 20-11-1713. Mariners genovesos fugen del port de Palamós.

palamosins, un sobreesforç per a la deteriorada economia de les famílies i una despesa extraordinària per als cabals municipals. Les hosts es componien d'un contingent considerable d'efectius, carregats amb bestiar i bagatges que feien estades breus, temporals o estacionals a la vila, la qual cosa agreujava els rigors de la guerra ja que la logística que era capaç de proporcionar el municipi era molt limitada. A les corts catalanes de 1706 es va pactar que els oficials reials no podien forçar a la població a lliurar contra la seva voluntat queviures, allotjament, bestiar, cavalls o carros sense pagar-ne el seu valor. Però, dissortadament, la realitat no s'ajustava a aquesta providència. El dia 1 de novembre de 1709 va irrompre a la plaça de la Vila la companyia del capità Theudenofen, del regiment de dragons imperials de Herbeville (que des del 1708 havia estat destinat al front de Catalunya). L'oficial va sol·licitar la presència de les autoritats locals; portava instruccions del molt il·lustre don Jaume Vicens Alemany, regent de la tresoreria reial. En pocs minuts els jurats i la major part del consell general ja eren a la plaça. El capità els va lliurar un decret que manava a la vila de Tordera i son terme de donar cobert i manutenció al capità de cavalls Theudenofen, a son tinent, a l'alferes i a vuitanta-un soldats a cavall que conformaven la companyia. Els jurats van parar esment que justament al costat on hi havia el nom de la vila de Tordera s'hi trobava molt mal escripturada la frase «74 soldats muntats a Palamós», amb diferents caràcters i grafia dels de la prescripció feta de puny i lletra per don Jaume Vicens Alemany. Els jurats de la universitat i la major part del consell general, que eren allà presents, li van fer saber al capità que l'avís no era per a Palamós, sinó per a Tordera i que les paraules afegides no tenien la grafia de l'il·lustre senyor tresorer. El capità de dragons amb un to desafiant va dir que, tant si ho volien com si no, s'allotjava a Palamós. Immediatament va donar ordre als soldats que trobessin fonda ells mateixos per les cases. Veient els jurats que l'allotjament es resolvia forçadament i amb violència, van haver d'acollir, a contracor, el capità i la seva companyia. Dies després van protestar aïradament als corresponents superiors de l'oficial de totes les despeses que van esdevenir d'aquest afer⁴³.

L'historiador Pere Trijueque, en un estudi realitzat el 1992, aporta més informació sobre alguns dels destacaments que va haver d'acollir Palamós durant aquesta llarga contesa. Així, el novembre del

43 Ibidem, 311, 01-11-1709. Una companyia de dragons exigeix allotjament per la força.

1708 s'hi va allotjar el regiment del comte general de Chelart; al llarg dels anys 1709 i 1710, els dragons alemanys de Bohèmia de l'emperador Josep d'Àustria. Els anys 1711 i 1712 va haver-hi un breu canvi de tornes i la vila va ser ocupada esporàdicament per tropes franceses i holandeses del regiment de Quercy, tot i que la major part del 1712 hi estigueren presents les tropes partidàries del pretenent Carles III, en aquest cas, el terç d'Aragó (Trijueque, 1992, p. 67) (Fig. 10).

6. EL CAS DEL CAPITÀ FRANCISCO NAVARRO

Entre 1707 i 1712 les tropes aliades austriacistes de procedència alemanya, austríaca, suïssa i napolitana van estar de pas o allotjades a la vila. Entre tots aquest militars mereix una atenció especial Francisco Navarro, capità de cavalleria agregat a l'exèrcit de Sa Majestat Carles III. Aquest oficial, del qual es desconeix el seu origen o procedència, va arribar a la vila pels volts de 1708 per a supervisar la percepció dels rèdits i dels drets del segrest reial de la present vila sota les ordres d'Ignasi Teixidor, notari del segrest reial de la junta de segrestos eclesiàstics del Principat.⁴⁴ També formava part de les seves funcions inspeccionar les vendes de propietats i béns entre particulars, presidir les subhastes (encant públic) i assegurar-se que tant el consistori com els compradors i els venedors particulars tributaven els donatius i impostos corresponents a la Corona. El capità Navarro també va ser un home de negocis amb un esperit visionari ja que, probablement pensant que la guerra no duraria sempre i convençut de la victòria de l'arxiduc Carles, va aprofitar la seva posició per fer-se un lloc entre l'oligarquia local. El seu objectiu sembla que era adquirir propietats i aconseguir responsabilitats en l'administració de rendes per a esdevenir un pròsper hisendat quan acabés el conflicte. Així, en pocs anys, va aconseguir nous càrrecs, arrendaments, procuradories, terres i una bona casa al bell mig de la vila.⁴⁵

La primera notícia documentada de Francisco Navarro a Palamós és del 23 de setembre 1708, quan el boter Joan Baptista Jutge va vendre a dit capità una peça de terra cultiva al pla de Nau. En aquesta data el militar ja figurava com a resident a la vila.⁴⁶ Això

44 Ibidem, 312, 14-03-1710. Francesc Navarro arrendatari del desè de la mensa episcopal.

45 Ibidem, 310, 17-03-1708. Venda de propietats.

46 Ibidem, 308, 23-09-1708. Venda d'una peça de terra.

Fig. 10. Soldats austriacistes en un gravat acolorit del segle XIX.

només va ser el principi ja que, gràcies a diverses escriptures notaries i a l'inventari dels béns que va fer la seva vídua després de la seva mort, sabem que entre 1708 i 1712 va comprar moltes més propietats en subhasta pública: tres vessanes de terra situades a Santa Eugènia de Vila-romà (1708), altres horts en el lloc anomenat pas des Grau (1708, ara carrer Rentadors), i cinc vessanes més de vinyes a Belitrà (1709). En dos anys, el 1710, va aconseguir l'arrendament de la dècima que la mensa episcopal de Girona rebia del comtat de Palamós i la recaptació del patrimoni reial del terme de Rupjà. El 1712 també va assolir l'arrendament del molí fariner i arrosser de Gualta⁴⁷ i altres drets que fins llavors corresponien al comte de Peralada. El 1709 el capità Navarro, que ja era un prohoms molt influent a Palamós i administrava unes rendes molt generoses, va creure que mereixia un casal que estigués més d'acord amb la seva condició. Amb aquest objectiu va adquirir la casa d'en Sans,

⁴⁷ Ibidem, 314, 21-12-1712. Francesc Navarro arrendatari del molí de Gualta.

situada al bell mig de la plaça de la Vila, l'espai públic més privilegiat de Palamós.⁴⁸ Antoni Ros Caner, ciutadà honrat de Barcelona, habitant de la Bisbal, li va vendre després d'adquirir-la a la vídua d'Antoni Sans.⁴⁹ La casa en qüestió tenia dos pisos d'altura i era a la vessant de llevant de la plaça, afrontant el carrer Major, just a la cantonada del carrer Molins (Fig. 11). El 1710, Navarro va reformar i acomodar el casal a les seves necessitats refent la façana per donar-li una presència un xic més senyorial. Va contractar Roc Reynal, mestre de cases de Palafrugell per a dur a terme les obres de la transformació de l'edifici. Reynal va recompondre la teulada però, sobretot, va transformar l'exterior incorporant-hi un nou portal de pedra picada, un balcó al damunt de dita portalada i un gran finestral al segon pis.⁵⁰ Per Navarro era important obrir l'immoble a la plaça, controlar de manera directa el que succeïa a l'espai públic de poder més representatiu de la població, on tenien domicili algunes de les famílies més importants de la vila: els Olivos –una destacada nissaga de patrons, calafats, mariners i comerciants⁵¹–, els Reart-Magarola, descendents d'Antoni de Reart, que va ser auditor general de l'exèrcit, i del cavaller Francesc de Magarola i Fluvià⁵² –tant els Olivos com els Reart-Magarola ocupaven la casa Planas–, i el casal del llinatge del cavaller Pere Pau de Ribes, fent cantonada amb el carrer Molins –que era just on ara hi ha la carnisseria Prats–.

Però el projecte vital, tan ben planificat i perfilat, no va tenir el final que el capità Navarro esperava, ja que havia apostat pel bàndol

48 La casa l'havia comprat a la vídua d'Antoni Sans, negociant de la vila, que l'havia comprat el 1638.

49 AHG, Notaria de Palamós, 311, 16-03-1709. Venda de la casa d'en Sans.

50 AHG, Notaria de Palamós, 312, 28-08-1710. Factura per la feina feta pel mestre de cases Roc Reynal.

51 Els Olivos eren una família que va venir a Palamós segurament el segle XVI. Possiblement eren grecs, ja que el seu cognom verdader era Orinos, cognom que es canvien més tard per Arinos i després per Olivos. Eren gent de mar, mestres d'aixa, calafats, patrons, mariners i finalment comerciants i negociants, generalment propietaris de vaixells. Gent important de la vila. La casa pairal era a la Planassa. La que tenien a la plaça de la vila fou venuda a Antoni Olivos pel Consell de la Vila, el 1707. Hem d'agrair la informació proporcionada per l'historiador Pere Trijueque.

52 La casa Planas, que presideix la plaça de la Vila, fou venuda per la cúria de Palamós, l'any 1634, al mercader Rafael Maurici Planas. La seva filla, Maria Serafina Planas, es va casar amb Josep Guitart, ciutadà honrat de Barcelona, i després amb el noble Antoni de Reart, auditor general de l'exèrcit. La seva filla, Maria Antònia de Reart i Planas, es va casar amb el cavaller Francesc de Magarola i Fluvià. El fill era Jeroni de Magarola i Reart. Hem d'agrair la informació proporcionada per l'historiador Pere Trijueque.

Fig. 11. Assenyalat apareix l'emplaçament que tenia la casa del capità austriacista Francisco de Navarro a la plaça de la Vila de Palamós.

perdedor. Quan a finals de 1712 les tropes borbòniques van envair l'Empordà, el capità va témer per la seva integritat i va haver de fugir. Gràcies al llibre de defuncions de la parròquia de Sant Vicenç de Tossa de Mar sabem que va instal·lar-se en aquesta localitat de la Selva. Es curiós comprovar com els anys 1713-1714 a Tossa hi havia moltes defuncions de soldats austriacistes –especialment soldats imperials bavaresos i suïssos–. Entre totes aquestes partides n'hi ha una del 7 de gener de 1714 que descriu com Francisco Navarro, negociant i habitant a la vila de Palamós, va ser enterrat en el cementiri de la parròquia d'aquesta localitat. Sorpren veure com apareix ressenyat com a negociant i no com a oficial de l'exèrcit imperial, cosa que fa pensar que el mateix Navarro, quan va fugir de Palamós, devia amagar la seva veritable identitat per evitar represàlies. Una actitud gens estranya si es té en compte que durant la seva retirada, els soldats austriacistes a més del perill de caure en mans borbòniques i ser torturats o ajusticiats, també van haver de suportar els insults i els impropis de la gent que els veia com

uns traïdors, uns covards que havien abandonat la lluita. La nota del rector, dissortadament, no detalla la causa de la mort de Navarro.⁵³

Pocs dies després, el 21 de gener, la seva vídua, Mariana de Navarro, va fer inventari dels béns del seu marit. Gràcies a aquest document podem ampliar l'abast de les propietats del capità Francisco Navarro. A la casa i les peces de terra anteriorment descrites de Palamós i de Santa Eugènia de Vila-romà, cal afegir una botiga en el moll de Palamós i dues peces de terra cultiva i una pallissa situades al terme de la vila de Torroella de Montgrí.⁵⁴

7. LA IMPOSICIÓ DEL QUINZÈ PER A SUFRAGAR LES DESPESES DE LA GUERRA

Tant la permanència de l'armada imperialista com les visites intermitents de les hosts borbòniques, es van convertir en una font de despeses inassolibles per al consistori municipal, amb les arque completament balmades i els seus ciutadans sotmesos a una situació de misèria generalitzada. Per aquesta raó Palamós es va veure forçat a proposar noves formes de finançament per al sosteniment de la guerra. El 25 d'abril de 1711, diada de Sant Marc, Josep Prats, jurat en cap de la vila de Palamós, portaveu de batlle, va convocar els jurats de la universitat, els membres del consell general i tots els homes singulars de la vila (és a dir, els caps de família, els particulars) a l'interior de l'església parroquial de Santa Maria. Entre consellers, jurats i particulars, dels quals n'hi van acudir vuitanta-dos, l'assemblea devia superar el centenar d'assistents. Tota aquesta confluència de gent era per a prendre una decisió molt important i que requeria un ampli consens de la població (Fig. 12).

Quan es va iniciar la sessió, el jurat Pere Prats va exposar que, en consideració del gran ofegament econòmic que patia la vila per les inabordables despeses que generaven les contribucions de la guerra, l'allotjament de les tropes –especialment els darrers mesos de febrer i març, que Palamós va haver d'acollir tot un regiment de dragons de cavalleria– i per les quantioses partides

53 ADG, Llibre d'òbits de Sant Vicenç de Tossa de Mar, 1685-1752, 07-01-1714. Defunció de Francesc Navarro.

54 AHG, Notaria de Palamós, 316, 21-01-1714. Inventari de béns pres per Mariana Navarro.

Fig.12. El 25 d'abril de 1711 es van reunir a l'interior de l'església parroquial de Palamós els jurats de la universitat, els membres del consell general i els homes singulars de la vila per pactar la imposició del quinzè.

de blat i aliments que dita universitat havia ofert a particulars per socórrer necessitats urgents de misèria, per raó de tot plegat i per no tenir cap altra alternativa per pagar els deutes, es va plantejar la imposició d'un quinzè de tots els fruits.⁵⁵ El que volia dir el pagament o lliurament d'una quinzena part de tots els grans que es reco-

⁵⁵ No s'ha de confondre la imposició del quinzè dels fruits de 1711 amb el cobrament de les quinzenades, una contribució de guerra imposada per José Patiño, intendent general del Principat, una taxa que es cobrava de manera fraccionada cada quinze dies; heus aquí la raó del seu nom.

llissin (tot i que també afectava altres productes com l'oli, el bestiar, la llana, el vi i el peix). Aquest nou gravamen havia de ser vigent en tot el comtat de Palamós sempre i quan, és clar, les parròquies de Vila-romà i Vall-llobrega acordessin també la seva imposició en una única recapta. Un cop oïdes les raons, els assistents van expressar el seu vot. La major part d'aquells, més de la meitat, van resoldre i determinar l'aplicació de la imposició del quinzè per temps de tres anys.⁵⁶

Pocs dies després, el 6 de maig de 1711, la universitat de Vila-romà i de Vall-llobrega, en no veure cap altre remei més efectiu per poder satisfer les despeses de la guerra (ja que no era possible fer-ho per mitjà de talles per les dificultats que comportava cobrar-les) es va afegir a la iniciativa palamosina imposant el quinzè de tots els fruits als particulars de les dites parròquies. Es va arribar a un comú acord amb la Universitat de Palamós per a la recapta de la contribució, que quedaria en mans de clavari de la vila. Llavors efectuarien el pagament conjuntament, corresponent una meitat a Palamós i l'altra a Vila-Romà i Vall-llobrega.⁵⁷ Per assegurar-se el cobrament d'aquest impost tan necessari es va oferir en subhasta pública l'arrendament del quinzè, dividit en tres tabes, això era una de grans, oli i bestiar, una segona de peix i corall, i una tercera de tot gènere de vi. A canvi, l'arrendatari rebria un percentatge de la recaptació. Aquest nou impost només afectava els palamosins o naturals del comtat de Palamós. Els habitants de Calonge que tenien terres dins del comtat van quedar exempts d'aquesta tributació sempre i quan la Universitat de Calonge no fes pagar als palamosins el quinzè de les vessanes de terra que tenien en el terme de Calonge.⁵⁸

Les tributacions per causa de la guerra van ser sempre un maldecap que encara es va prolongar uns quants anys més. A partir del juliol de 1713 la comunitat de Palamós va haver de suportar una nova càrrega, una imposició o taxa que servia per mantenir els batallons borbònics que encara estaven combatent al Principat. Una part es cobrava en grans i l'altra en diner contant, a més, per si fos poc, de tant en tant arribava al port el bergantí francès anomenat Saint François, que venia a reclamar una contribució econòmica es-

56 AHG, Notaria de Palamós, 313, 25-04-1711. Jurats i homes naturals de la vila es reuneixen a la parròquia per pactar el quinzè.

57 Idem, 06-05-1711. Les universitats de Vila-romà i Vall-llobrega imposen el quinzè.

58 Idem, 31-05-1711. Arrendament del quinzè dels grans, del raïm i del peix i coral.

pecial en forma de queviures i de llenya que els palamosins estaven obligats a lliurar cada mes per a la subsistència del fort de les Medes. L'arxiu municipal de Palamós conserva un petit quadern escrit íntegrament en francès que recull totes aquestes contribucions que tant dessagnaven l'economia local.⁵⁹

8. L'EVACUACIÓ DE LES TROPES ALIADES

Hi va haver un parell de fets cabdals que van condicionar el devenir de la guerra de Successió. El primer va ser la mort, a principis de 1711, de l'emperador Josep I d'Àustria, que va deixar en safata el títol imperial en mans de l'arxiduc Carles. El segon, l'important canvi de govern a Gran Bretanya, amb uns ministres més partidaris d'aturar les hostilitats i signar la pau amb França que de prolongar més la guerra i els enfrontaments. En aquest context, l'1 de gener de 1712, es van iniciar les converses entre les potències borbòniques i austriacistes que van culminar, un any més tard, amb la signatura del tractat d'Utrecht, on les potències aliades pactaven deixar Catalunya pràcticament sola en la seva lluita contra l'exèrcit de les Dues Corones.

Aprofitant la retirada pactada de les tropes imperials i la caiguda de la ciutat de Girona, l'ocupació definitiva de les comarques gironines per part de l'exèrcit borbònic va efectuar-se de manera ràpida durant els darrers mesos de l'any 1712.

Gran part de l'evacuació dels soldats austriacistes es va produir a través dels ports catalans on acudien les tropes per a ser embarcades i retornades a casa. L'operatiu va ser lent, es va allargar fins al juliol de 1713, data en què va abandonar el país el darrer contingent encapçalat pel mariscal Starhemberg, fins llavors lloctinent del principat. Durant unes setmanes, Palamós es va omplir de soldats aliats que fugien de la guerra. Tot a despesa dels palamosins, ja que un cop més, la vila va haver de fer-se càrrec de l'hostalatge, el transport dels bagatges i la manutenció de la tropa. Queden com a testimoni d'aquella activitat les ordres de pagament i les factures signades pel clavari de la vila a diferents oficials de l'exèrcit que es conserven al Servei de l'Arxiu Municipal de Palamós. Valgui com a exemple la rebuda de pagament de les despeses de 16 dies d'allotjament d'un tinent del re-

59 SAMP, Fons de l'Ajuntament de Palamós, Subministraments 1714-1823, capsa 829. Subministrament a les tropes franceses 1713-1714.

giment de Dragons de Boulone el mes de setembre de 1712.⁶⁰ A més dels oficials, entre juny i octubre de 1712 Palamós va haver de nodrir nombrosos soldats nafrats i exhaustos per tants mesos de campanya. L'esmentat arxiu conserva també algunes rebudes que aporten informació sobre l'alimentació diària d'aquests soldats, que consistia en pa, oli, ous, carn i mel. A això cal afegir-hi les despeses en medecines i l'atenció que hi dedicava el metge local, el doctor Estany.⁶¹

Els patrons que disposaven d'embarcació es van veure forçats a participar en l'operatiu de manera més activa, transportant a bord de les seves naus soldats que esperaven ser evacuats mar enllà, molts d'ells ferits o malalts. A finals d'octubre, concretament els dies 28 i 29, el clavari de la vila va abonar diverses quantitats de diners a Francesc Muxó, Francesc Alsina, Ramon Sureda, Nicolau Cadira, Pere Anton Garrell, Joan Vidal, Anton Riera, Anton Lloret, Magí Simón –de qui parlarem més endavant–, Sebastià Pagès, Eloi Pons i Joan Fecund Canyet, tots naturals de la vila i patrons, per a l'ús de entre deu i catorze embarcacions per a la sortida de part del contingent militar allotjat a Palamós.

9. L'OCUPACIÓ BORBÒNICA I LES REPRESÀLIES

Tot i la presència constant de tropes franceses a l'Empordà i especialment a Torroella de Montgrí, Palafrugell i puntualment a Palamós, la vila portuària no va ser ocupada fins als mesos de novembre i de desembre de 1712. Es pot dir, sense equivocació, que el gener de 1713 Palamós ja estava plenament sota el domini borbònic (Fig. 13).

L'Empordà, en el transcurs de la guerra, va ser un front complicat, la proximitat de la frontera francesa va propiciar incursions i retirades de l'exèrcit francès i això feia que la gent, de sobte, es trobés sota el domini de Felip V i tornés a mans de l'arxiduc Carles en un curt interval de dies. Sense anar més lluny, entre 1707 i 1709 Figueres va canviar de mans almenys sis vegades.

Moltes poblacions van suportar la pressió de tots dos exèrcits a l'hora, i cadascun d'ells tenia el costum d'efectuar confiscacions i cobrar contribucions o segrestos. L'única diferència que hi havia entre l'ocupació de les topes austríacistes i la de les borbòniques és que les segones tenien, a més, ordres de realitzar actuacions de represàlia

60 SAMP, Fons de l'Ajuntament de Palamós. Rebudes, capsa 507-b,05-10-1712. Pagament de donatius a un tinent de dragons allotjat a Palamós.

61 SAMP, ibidem, juny-octubre 1712. Evacuació en llaguts de soldats malalts.

Fig. 13. Dragó i hússar de l'exèrcit de Felip V en un gravat del segle XIX.

sobre el territori, maltractant, menyspreant i vexant la població civil amb l'objectiu de desmoralitzar els que encara estaven esperançats.

Entre 1709 i 1712 va ser habitual l'establiment de tropes franceses als rodals de Palamós, ocupant Torroella de Montgrí, la Bisbal i fins i tot Palafrugell. L'objectiu era passar el temps de bonança, la primavera i l'estiu, sobrevivint a expenses del territori i dels seus habitants. L'abril de 1709, trobant-se l'exèrcit francès del duc de Noailles acampat a la vila de Torroella de Montgrí, van arribar a Palamós diferents notificacions de dit oficial «convidant» els membres del consistori palamosí que anessin a jurar-li obediència. El batlle Joan Baptista Servià, els jurats i els consellers de Palamós van accedir a la providència per a evitar mals majors, considerant que aquests petits sacrificis formaven part dels rigors de la guerra i, com deien ells, «nos fou precís, rendits al rigor i no a la voluntat». El 6 d'agost la major part de l'exèrcit de Noailles era aquarterat a la Bisbal tot i que també hi havia una companyia de cavalleria hostatjada a Palafrugell.⁶² Aquell any, la majoria de pobles del Baix Empordà estigueren temporalment sota el domini de les tropes borbòniques,

62 AHG, Notaria de Palamós, 500, 06-08-1709. El duc de Noailles va aprofitar l'ocupació de Palafrugell per ordenar als jurats d'aquesta vila que li lliuressin 2.000 sacs de blat per al manteniment de les tropes.

fins que el 4 d'octubre l'exèrcit francès va tornar a creuar la frontera per passar l'hivern. Com expressaven els mateixos jurats: «lograrem la ditxa de poder tornar a la desitjada i suau obediència de Sa Majestat del rei nostre senyor Carles III».⁶³

Les visites intermitents dels francesos anaven sovint acompanyades del pagament de tributacions i noves contribucions en forma d'aliments o de logística per al transport de bagatges. Durant el mes de gener de 1712, trobant-se en dita ocasió allotjades en la vila de Palamós unes tropes franceses que tenien el quarter a la vila veïna de Palafrugell, el doctor don Gregori Matas, ministre i delegat borbònic de la ciutat de Girona, va convocar davant la seva presència els palamosins Anton Prats, cirurgià, i Josep Carreras, fuster, encarregats de col·lectar delmes i drets del duc de Sessa, comte de Palamós, abans del segrest reial. Els reclamava que anessin a pagar els delmes del comte corresponents als mesos de juny, juliol i agost de 1711.⁶⁴ Aquestes capitacions ja havien estat recaptades pels segrestadors austriacistes; per tant Carreras i Prats es trobaven en el tràngol d'haver de fer front a una doble tributació, i com a conseqüència es van veure compel·lits a pagar 80 lliures «en compte seu», és a dir, de la seva butxaca.⁶⁵ En una relació de rebudes de l'Ajuntament de Palamós també es troba glossat el donatiu de 70 lliures que va haver de fer el comú, en virtut de la guarnició de francesos que estaven allotjats a Palafrugell. El dia que aquesta companyia de soldats es va traslladar a Roses, la vila de Palamós també la va haver de nodrir amb un important carreteig de queviures: 800 lliures de pa, vi, ous, sardines i altres fardells de peix.⁶⁶

A finals de 1712 i principis de 1713 es va consolidar l'ocupació definitiva de l'exèrcit de Felip V a l'Empordà. La circumscripció de Girona va quedar conformada per 10 destacaments. Les places fortes i llocs estratègics, segons el criteri de l'Estat Major, havien de tenir guarnicions permanents. Les del Baix Empordà eren a Torroella de Montgrí, la Bisbal d'Empordà, Sant Feliu de Guíxols i Palamós. Entre els anys 1713 i 1714, van ocupar la vila palamosina tropes franceses i suïsses, entre elles el regiment de granaders de Ponthier (Trijuque, 1992, p. 67).

63 Ibidem, 311, novembre 1709. Palamós jura lleialtat temporal al Duc de Noailles.

64 Ibidem, 314, gener 1712. El dr. Matas reclama el cobrament de rendes del duc de Sessa.

65 Idem, 27-09-1711. Josep Carreras i Anton Prats paguen rendes del duc de Sessa.

66 SAMP, Fons de l'Ajuntament de Palamós, Rebudes, caps 507-b, 12-03-1713/20-05-1713. Talles per al manteniment per les tropes franceses.

El comte de Fiennes va expedir un ban on es detallaven les obligacions i els deures que tenien els palamosins a l'hora d'hostatjar les tropes borbòniques a les cases de particulars. El ban s'acompanyava d'una llista que especificava els atuells i els serveis que els amfitrions havien de facilitar als soldats que acollien a casa seva: un llit, un parell de llençols, una flassada, una unça d'oli, mitja de sal, una mica de vinagre, pebre i la llenya necessària per a escalfar-se. Els oficials s'apoyentaven a les cases més bones del poble mentre que els soldats es repartien per les més modestes⁶⁷. Però a pesar de les ordenances, hi va haver palamosins díscols, inconciliables, farts de tenir militars a dispesa, forasters arrogants a casa, que van fer una oposició passiva en l'àmbit domèstic. Aquest és el cas de Magí Simon, pescador de Palamós que va acollir dos tinents francesos. El dia 8 d'agost de 1713 el tal Simon, que era a casa seva amb la seva muller i la resta de la seva família, esperava tranquil·lament l'arribada dels dos militars. Quan els oficials van entrar a casa seva, un d'ells li va demanar que li encengués una llàntia ja que encara no era prou tard per enllitar-se. En Simon, amb expressió morruda, li va respondre que no en tenia. El tinent, amb mirada desafiant, li va manar que n'anés a buscar una. L'amfitrió li va contestar que no, que ell no era cap subaltern seu i que si en volia que li prengués una espelma al seu criat. El milicià se li acostà i li va ventar una bufetada a cada costat de la cara i seguidament posà mà a l'espasa que duia penjada al costat fent acció de voler-la treure. El pescador va baixar l'escala de casa d'una llampada perquè el tinent no el ferís i va córrer a denunciar l'incident als jurats de la vila i al comandant de la tropa francesa. En una declaració posterior l'oficial implicat en l'incident va detallar que la disputa no tenia el seu origen en el préstec d'una simple candela, sinó en el fet que Magí Simon va fer escarni de Felip V i de les seves tropes.⁶⁸

10. LES CONSEQÜÈNCIES DE LA DERROTA: EL REIAL CADASTRE I LES NOVES IMPOSICIONS

Com és conegut per tothom, la guerra va finalitzar amb la presa de Barcelona el setembre de 1714, després d'un setge de 13 mesos. Finit el conflicte, la màquina estatal de Felip V va aplicar,

67 Ibidem, Correspondència General 1700-1729, Capsa 169, s/d. Ordenança sobre la manera d'allotjar les tropes.

68 AHG, Notaria de Palamós, 599, 09-08-1713. Incident amb un tinent allotjat a casa d'un mariner.

ràpidament i sense oposició, un nou model administratiu i tributari a Catalunya, legitimat per la condició de territori vençut. Una de les primeres mesures empreses va ser l'anul·lació de les institucions, les llibertats i els privilegis dels catalans. Per a omplir el buit de poder la nova administració borbònica va constituir un organisme transitori, la Real Junta Superior de Justicia y Gobierno, presidida pel superintendent general José Patiño, que va tenir vigència fins la promulgació del Decret de Nova Planta (1716) (Fig. 14).

L'administració borbònica, a més de la demolició meticulosa de les institucions nacionals catalanes, va impulsar una profunda reforma de les locals. L'octubre de 1718 es va promulgar una reial cèdula en què s'establien les disposicions relatives al govern municipal, amb l'objectiu d'uniformitzar-ne el funcionament a tot l'Estat. La universitat de Palamós, igual que els altres municipis de Catalunya, va patir les conseqüències d'aquesta reforma que anava encaminada a fer desaparèixer qualsevol signe d'identitat diferencial local o territorial. Així, la denominació de jurat, pròpia del sistema municipal català, va ser substituïda per regidor, pròpia de Castella, mentre que es donava un paper preponderant al corregidor, que presidiria les reunions de l'Ajuntament i en absència seva seria substituït pel tinent de rei o alcalde major. Això suposava l'assimilació de la Corona d'Aragó a la legislació castellana. Amb el nou decret el comú també veia retallats alguns drets a favor del duc de Sessa, que estava representat pel seu procurador general, Pere de Gomar. Durant aquells anys Gomar va supervisar i aprovar, personalment, l'elecció dels nous batlles, per a evitar que no fossin desafectes a Sa Majestat Felip V.

Aquests canvis van començar a produir-se el 1713, en un moment en què la guerra encara no havia finalitzat però el seu desenllaç es preveia inevitable, quan Felip V va enviar al Principat a José Patiño, com ja hem explicat, amb el càrrec de superintendent general de Catalunya. Aquest personatge tenia l'objectiu de començar a planificar la imposició i el cobrament dels nous impostos borbònics, que van ser d'una extremada duresa per a una societat molt castigada pels anys de guerra. Es tractava d'un nou pla econòmic basat en la imposició d'un sistema fiscal que gravava la riquesa de cadascú en lloc d'aplicar la tributació indirecta tradicional. Va ser aprovat el desembre de 1715 i passaria a ser conegut amb el nom de Reial Cadastre. El nou sistema tributari gravava, en primer lloc, els béns immobles de tot tipus, els ingressos i les rendes del contribuent –això incloïa censals i terres, fossin o no productives–; el se-

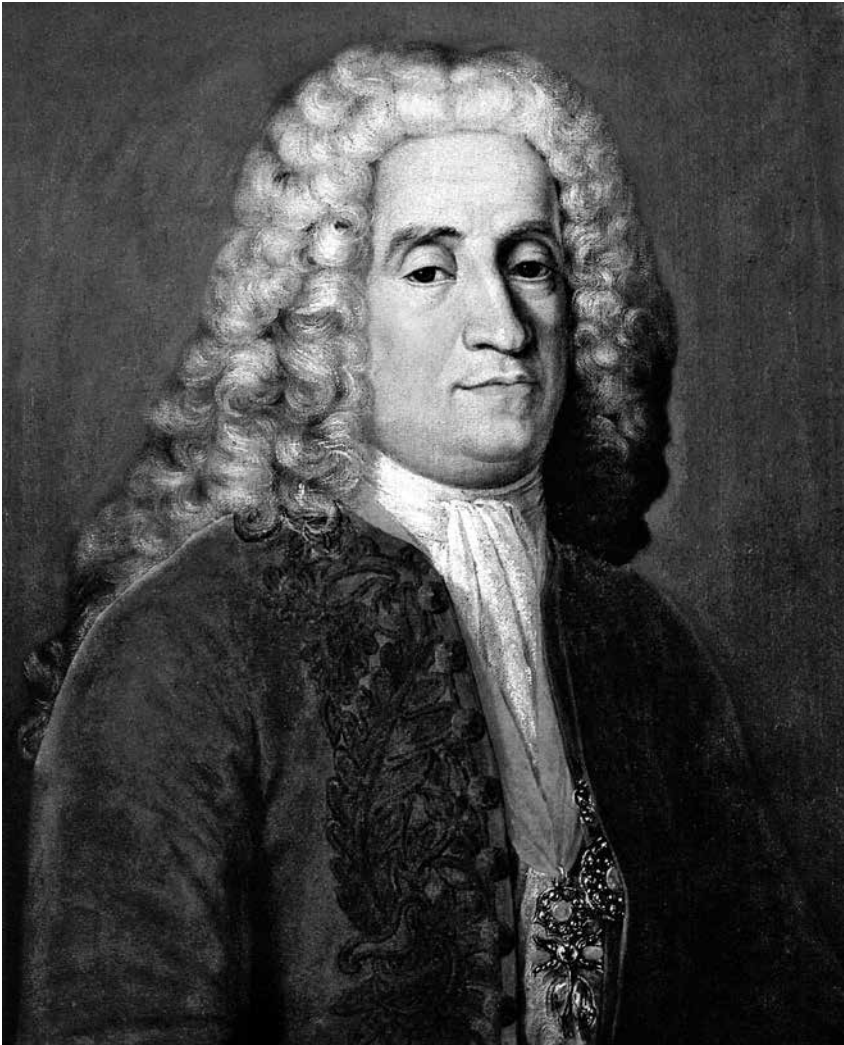

Fig. 14. Retrat de José Patiño, superintendent general de Catalunya.

gon punt era de caràcter més personal i tributava tots els ingressos procedents de l'activitat professional; i per últim, hi havia un tercer apartat que era el referent als guanys d'activitats econòmiques derivades del comerç i de la indústria, que s'imposava sobretot a mercaders, comerciants, gremis i, fins i tot, notaris. A tot això encara faltaria afegir-hi l'impost anomenat d'utensilis, destinat al manteniment de les tropes que ocupaven el Principat.

Els primers cadastres de Palamós daten de 1716. El Servei de l'Arxiu Municipal de Palamós conserva els dos primers exemplars manuscrits: «Cadastró o inventari de tot lo que se conté en lo lloc i terme de Sant Joan i Vall-llobrega», de 1716, i «Cadastró o inventari de tot lo que se conté en la vila y parròquia de Palamós», datat entre 1716-1720. El primer és un llibre enquadernat amb coberta de pell de 330 pàgines rubricades per Joaquín de Abaurrea, de la Contaduría General del Ejército (Fig. 15). El segon és un quadern relligat, menys extens que l'anterior, que recull totes les propietats i arrendaments de la vila.

Amb la implantació d'aquest nou sistema tributari, que es va donar en el context postbèl·lic i va tenir unes innegables connotacions d'impost de guerra (Alcoberro, 2005), Patiño va iniciar una política d'espoli fiscal insaciable, amb una campanya de terror indiscriminat contra la ciutadania. La recaptació es portava a terme amb dotacions de soldats que no dubtaven a fer servir la violència, les amenaces i les coaccions, amb actuacions que podien acabar amb la confiscació dels béns fins que liquidessin l'import dels deutes fiscals.

Les contribucions imposades per l'intendent Patiño van resultar abusives i desproporcionades si atenem a la realitat financera de la població que, en la majoria dels casos, no hi podia fer front atesa la situació de misèria de moltes famílies i la paralització de molts sectors econòmics a causa de la guerra. Perquè ens fem una idea aproximada de fins a quin punt va ser abusiva la tributació imposada a Catalunya, un país empobrit i arruïnat per la guerra, només caldria multiplicar per set la tributació que havien pactat els catalans a les últimes corts realitzades el 1706. Les quantitats reclamades per l'administració borbònica van provocar situacions dramàtiques i van aguditzar el derrotisme i l'extrema misèria de la població.

El 5 de novembre de 1716, els jurats de la vila de Palamós van reclamar davant del governador de Girona i del mateix Patiño el gran greuge que els causava la imposició del cadastre i la suma tan elevada que li corresponia pagar a la seva gent per no hallarse fincas ni sujetos en que repercutiese tanta cantidad⁶⁹. Aquell any

69 SAMP, Fons de l'Ajuntament de Palamós. Correspondència General 1700-1729, capsa 169, 05-11-1716. Suplica per la imposició del cadastre.

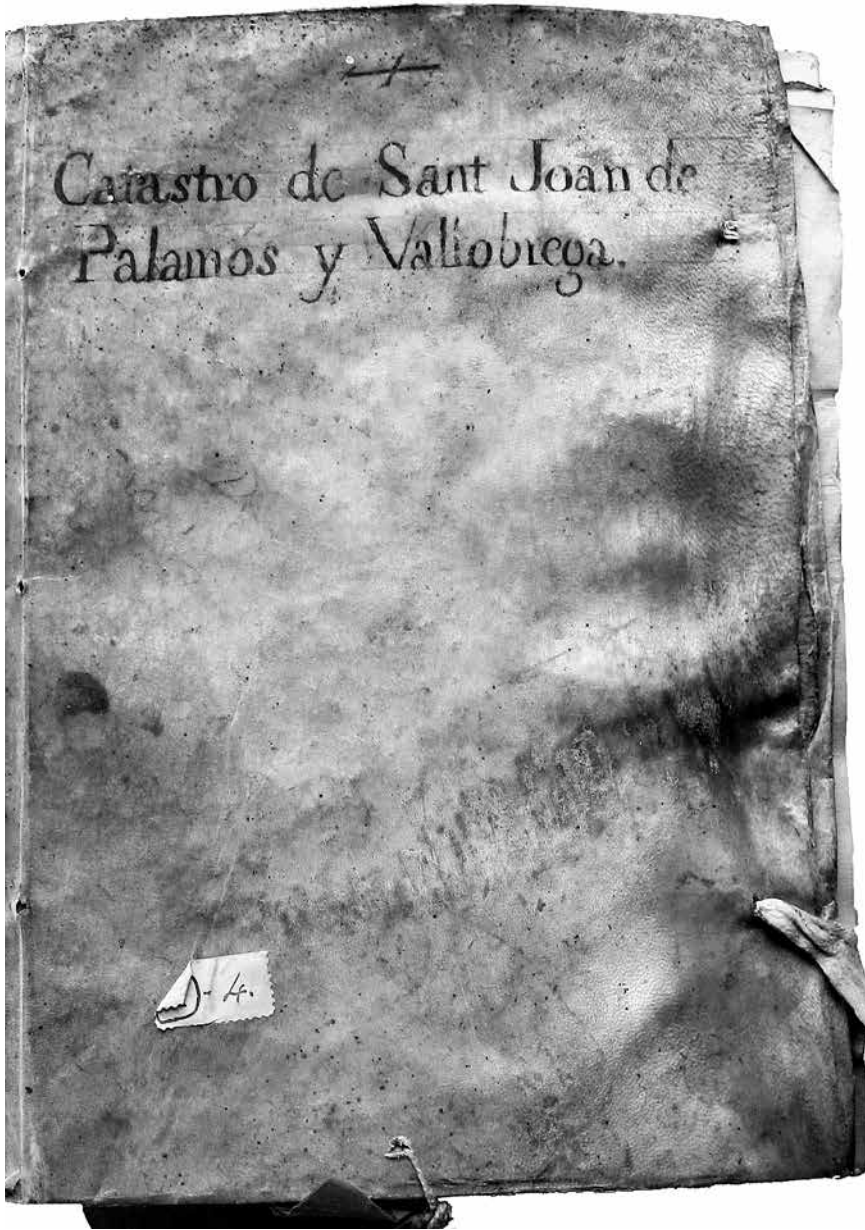

Fig. 15. Llibre del Reial Cadastre de Sant Joan de Palamós i Vall-llobrega, 1716. Procedència: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós.

Palamós només va poder recaptar 9.211 reals davant dels 12.403 que se li exigien. Els regidors demanaven una rebaixa davant la impossibilitat de recaptar més diners. Es queixaven que molts palamosins havien de malvendre béns immobles per poder pagar el cadastre, mentre que d'altres optaven per emigrar o desaparèixer perquè l'administració no els pogués reclamar cap tributació.

Però, com és evident, l'administració borbònica no només no va escoltar les protestes dels jurats palamosins, sinó que va ratificar un seguit de correctius per a tots aquells que no acomplissin el seu deure fiscal amb el cadastre. Van posar en pràctica les «dragonades», mesures disciplinàries contra aquells que s'endarrerissin amb les seves obligacions fiscals i que consistia a sancionar els morosos amb l'allotjament forçat de soldats als domicilis particulars, per a obligar de manera coactiva al pagament del cadastre. Les dragonades a Palamós es van practicar de manera extensiva, van afectar molts veïns del terme, com ho demostra un seguit bandes de paper manuscrites que es conserven al Servei de l'Arxiu Municipal de Palamós i que detallen el nom de l'insolvent i la sanció corresponent: «Joseph Rotllan allotjarà un guàrdia fins aja pagat deseuit rals i mitg» o «Geroni Proÿas allotjarà un soldat fins aver pagat onze rals divuit diners».⁷⁰ El 1715 les tropes del rei Felip V van rellevar els contingents francesos i suïssos; entre elles hi havia el regiment de granaders de Valladolid, que es quedaren a Palamós fins passat l'any 1721. Amb tota probabilitat, aquests soldats foren els responsables d'aplicar les primeres dragonades (Trijueque, 1992, p. 67) (Fig. 16).

A la pressió fiscal exercida pel cadastre⁷¹ cal afegir-hi nous mecanismes recaptatoris com les talles, que eren unes càrregues duríssimes encaminades a mantenir les forces d'ocupació, una conseqüència directa de la conquesta militar del país. A més es van crear nous impostos indirectes; els catalans van haver de fer front a una doble fiscalització que gravava el tabac, el paper segellat, l'estanc de la sal i els drets de les duanes, entre d'altres.

Però no tots els contribuents palamosins va pagar igual. D'algun d'aquests gravàmens en van quedar exempts certs ciutadans

70 Ibidem, Quaderns del Cadastre 1718-1735, caps 541. Dragonades 1730-1731.

71 «El valor del cadastre, dels allotjaments i dels impostos ordinaris anteriors a la Nova Planta suposa (...) una pressió de 13 pesos per unitat familiar. (...) Els mateixos càlculs aplicats a la resta de regnes de la Corona d'Aragó li donen una pressió per casa de 5 pesos a Aragó, de 9 a València i de 1'5 a Mallorca» (Alcoberro, 2005, p. 245).

L'IMPACTE I ELS EFECTES DE LA GUERRA DE SUCCESSIÓ A PALAMÓS (1705-1718)

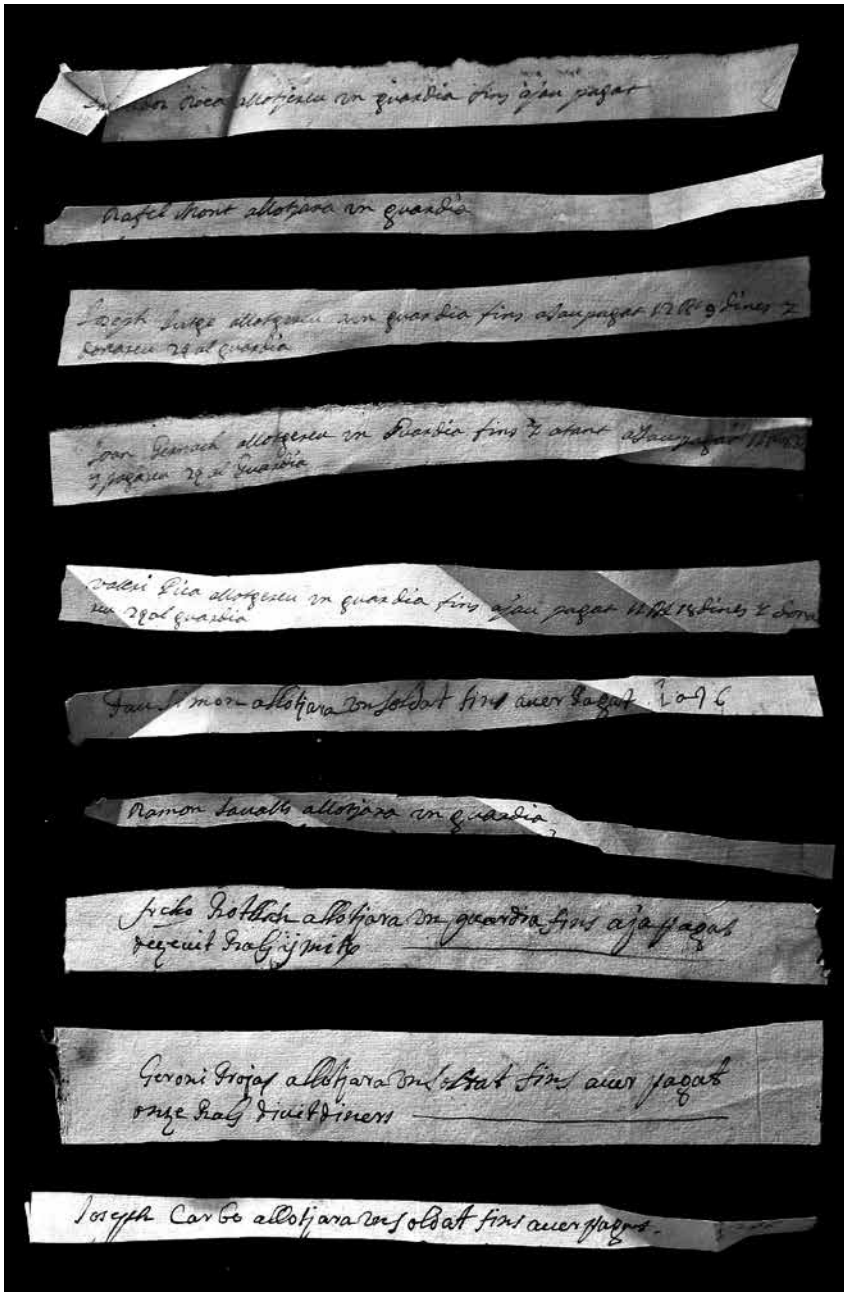

Fig. 16. 1730-1731 Dragonades de Palamós. Procedència: Servei d'Arxiu Municipal de Palamós.

afectes o privilegiats. Entre aquests darrers es trobaven botiflers que van fer valer la seva influència social, política o l'amiguisme per a aconseguir l'exempció de certs tributs. El 23 d'abril de 1714 els doctors Jaume i Domingo Miró, pare i fill de la ciutat de Girona, van enviar una petició al comte de Fiennes on es queixaven de les dures imposicions que havien de pagar per dues heretats que tenien al comtat de Palamós. Exposaven al governador de Girona aquesta injustícia atès que s'havien mantingut sempre sota la obediència de Sa Majestat Felip V i que a pesar de posseir aquestes hisendes ells mai no n'havien tret cap profit, ja que d'aquelles sempre se n'havien beneficiat els seus enemics. Un cop finalitzada la guerra demanaven poder gaudir dels guanys de les seves propietats, els quals pretenia recaptar la comunitat de Palamós mitjançant noves imposicions i talles. Per tant, suplicaven a Sa Excel·lència l'exempció de contribuir en cap imposició que es fes entre particulars del terme de Palamós per tot, que era molt, el que ja havien perdut durant «l'ocupació dels enemics».⁷² El 28 d'agost de 1714 el consistori palamosí va rebre un comunicat del doctor Gregori Matas, jutge de les confiscacions de l'Empordà i Girona i delegat de l'Il·lustríssim comte de Fiennes,⁷³ on s'instava els jurats de la vila de Palamós, Sant Joan i Vall-llobrega que «en atenció a Jaume i Domingo Miró de Girona, per ésser sempre estats uns bons vassalls de Sa Majestat (que Déu guardi) han suportat molts detrimsents i danys en la hisenda (...) per tant es mana que se'ls eximeixi del pagament de totes les talles i imposicions que tant amb grans com en diners paguen tots els ciutadans (...) per no ésser just que los bons vassalls contribueixin per sa part a les imposicions se deuen fer per intervenir les necessitats i urgències que ells no han ocasionades».⁷⁴

Domingo Miró va sortir molt beneficiat amb la victòria borbònica ja que es va convertir en delegat del ministre Gregori Matas. Un altre botifler, Jaume Borrull de Palamós, també va veure l'oportunitat de plantejar el seu problema a Domingo Miró i demanar-li que li fossin restituïts els drets i propietats que tenia a la vila. El

72 AHG, Notaria de Palamós, 316, 23-04-1714. Petició de Jaume i Domingo Miró per exempció d'imposicions.

73 Gregori Matas i Pujol el 1716 va formar part de la recent fundada Audiència de Catalunya com a Batlle del Crim.

74 AHG, Notaria de Palamós, 599, 28-08-1714. Ordre dirigida a l'Ajuntament de Palamós.

setembre de 1714 Gregori Matas va ordenar a Antoni Costa, batlle del comtat i de la vila de Palamós, que restituís i reintegrés a Joan Borrull tots els danys i béns propis li havien estat ocasionats per la mala administració de justícia.⁷⁵

BIBLIOGRAFIA

- ALCOBERRO, A. (2005). "El cadastre de Catalunya (1713-1845); de la imposició a la fossilització". *Pedralbes: revista d'història moderna*, 25, (2010), 231-257 p.
- MARTÍN, G. (2010). "Pere de Gomar de Bellpuig, procurador general del duc de Sessa, 1701-1729". *Quaderns de El Pregoner d'Urgell*, núm. 23 (2010), p. 3-20.
- TRIJUEQUE, P. (1992). "Els quatre genets de l'apocalipsi a Palamós (1630-1750)". *Estudis del Baix Empordà*, núm. 11 (1992), p. 45-109.

75 Ibidem, 316, 20-09-1714. Restitueixen danys i drets a Joan Borrull de Palamós No queda clar el motiu pel qual Joan Borrull va ser restituit però la intervenció directa de Domingo Miró, delegat de Gregori Mates, encarregat de restituir béns a botiflers fidels a Felip V, fa pensar que es tracti de compensar el palamosí per la seva fidelitat a la causa borbònica.